

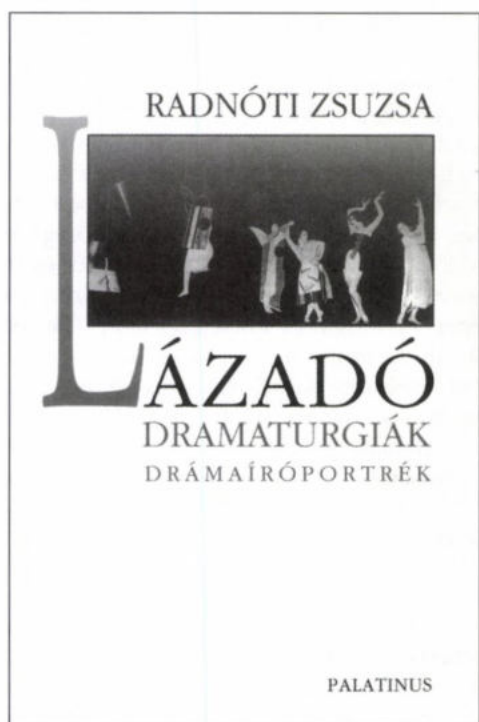
pesség találkozása esetén pedig az esély nem lehet többé kérdés. Arra azért nem esküdnék meg, hogy ebben megalapozó szakaszban túl nagy energiákat érdemes áldozni az önértelmezésre. Egyelőre alighanem reménytelen. Kérdés persze, hogy fontos-e egyáltalán? Amiről nem lehet beszélni, azt csinálni kell. Alkalmazni. (Áron Kiadó, szerk. Karikó Sándor)

JOBBÁGY JÓZSEF

Ötven év lázadásai

Radnóti Zsuzsa: Lázadó dramaturgiák

Nem tudom kikerülni azt a közhelyet, hogy hiánypótló mű. Mert tényleg az. Az elmúlt száz év szélre sodort dramaturgiáit terelgeti a főcsapás irányába. Elsősorban tizenegy drámaíróról van szó és az ő műveikről. Az első 1957-ből való, az utolsó 2003-ból.

Hogy mégis elmúlt száz évet írok, annak az az oka, hogy a kötet pályaképeit átfogó bevezető nyitja meg, mely általános képet rajzol a korszakról. Ez nem értékelés. Nem kritika. Nem értékrend. Bár a benne szereplő nevek mégis sejtetnek valamiféle értékrendet. Molnár Ferenc-től Filó Veráig, köztük olyanok, akik már a kezdet kezdetén elismertek voltak, olyanok, akiket ugyan játszottak, de félreértelmezve, s olyanok is, akiket nem is tartottak színpadra méltónak. Megtalálhatni itt Füst Milán, Déry Tibor, Szép Ernő, Szomory nevét, vagy Remenyik Zsigmondét, Karinthy Frigyesét, Balázs Béláét, akik ma már a magyar drámatörténet kikerülhetetlenjei közé tartoznak, miközben a színházak jó része még mindig ódzkodik repertoáron tartani műveiket. S megemlíthetnek a század második felének generációi is, Görgey, Szabó Magda, Székely János vagy a későbbiek közül Bereményi, Schwajda, Nagy András, sőt a legújabbak is, mint Lőrinczy, Garaczi vagy Térey. Radnóti Zsuzsa ezeken az oldalakon igyekszik tárgyilagos maradni, miközben tág látószögébe minden fontos szerző belekerül. Sokan vannak, különösen, hogy ez az áttekintés napjain-

kig követi az indázó, egymásba kapaszkodó és egymástól elszakadó ágakat. Kézikönyvként is használható információk, az, ahogy az egyes drámaírókról szól, az a néhány mondat, melyben összefoglalóját nyújtja műveiknek, és a találó megjegyzései, melyek a helyükre teszik az ezekből a drámákból készült előadásokat. Kitűnő áttekintő. Már önmagában ez fontos. Sok helyről kellene mindennek utána néznie annak, aki föltérképezné ezt a korszakot, mint ahogy bizonyára Radnóti Zsuzsa maga is tette.

A kötet gerince azonban mégiscsak a tizenegy írónak, Mészöly Miklósnak, Sarkadi Imrénnek, Csurka Istvánnak, **Eörsi Istvánnak**, Örkény Istvánnak, Weöres Sándornak, Nadas Péternek, Kornis Mihálynak, Márton Lászlónak, Spiró Györgynek és Kárpáti Péternek a pályaképe, vagy ahogy az alcím fogalmazza: drámaíróportréja. Igazán attól izgalmasak ezek az esszék, hogy Radnóti Zsuzsának nincs általános elemzési módszere. Mindenkihez más a kulcs. Van, akinél az életrajz szálait bogozván jut el a drámai megfejtéséhez, mint **Eörsinél** vagy Csurkánál. Van, akinél a történelmi-politikai háttér ismerete fejt föl a szöveget, ahogy Sarkadinál. Máshol kitekintvén az európai, vagy inkább az egyetemes drámatörténeti folyamatokra, eszmétörténeti áramlatokra, válik világosabbá az életmű, mint például Mészöly Miklósnál. S van, ahol a magyar dráma gyökerei is segítenek a megértésben, Weöresnél vagy Kárpátinál. Nincs két egyforma közelítés s nincs két egyforma mérce. Miközben a szerző tárgyilagos pontossággal, a drámák szövegeiből kiindulva és ide visszatérve mutatja be alanyát, valamennyi írást finoman behálózza a személyes viszony, az érzelmek is. Ha nem is lenne köztudott, akkor is kiderülne, hogy Radnóti Zsuzsának jó ismerősei ezek a művek, nemcsak az íróasztal mellől ismeri őket (ami, persze, szintén nem lenne kevés), hanem színházcsináló mivoltából is. Többnyire szerényen elhallgatja, hogy részese volt jórésztük színpadra kerülésének, de az elemzésekben mindig kiderül, hogy a színpad felől vizsgálódik, és törekszik megtalálni a megszólaltatáshoz vezető utat.

És bár mindig a szövegből indulnak a drámaelemzések, ám gyakran kiderül, mennyire nincs ezeknek a műveknek egységes értelmezésük. Bizonyára van, aki ezt hiányosságnak véli, ám az igazán nagy formátumú művek sohasem hagyják könnyen megfejtetni magukat, sőt talán nincs is egyedül, minden időkre érvényes megfejtésük. Inkább erőnye az írásoknak a töprengés, a több út felé nyitás, azoknak a gondolkodási folyamatoknak a megmutatása, melyről később kiderülnek, zsákutcába vittek. Egy-egy próbafolyamat vagy újragondolás újabb értelmezési mezőket tár föl, esetleg érvénytelenné teszi a korábbiakat. És ez a módszer már-már túlmutat a dramaturg, a drámatörténész munkáján, szinte általános tanulságok levonásához is elvezet, annak a bizonyításához, hogy nincsenek egyértelmű dolgok, merészen új és új értelmezések kereshetők a kanonizáltnak vélt dolgokban is.

Látszólag külön-külön önálló esszék, öntörvényű írások a kötetben találhatók, ám végül összekapcsolódnak a láncszemek és szorosan, elválaszthatatlanul követik egymást. Mintha egy mozgalmas, színes képet néznék, sok-sok

érdekes apró részlettel, melytől eltávolodván fölfedezhetni, milyen gondolkodásmód, hagyományok és világnézet jellemzik a huszadik század második felének magyar drámáit, magyar színházát, Magyarországot. Így lesz teljes a kép, ettől egységes mű a Lázadó dramaturgiák, és ettől nem érdekes, ha itt-ott akár mást is gondol az olvasó.

Valószínű, a szerző egyéniségéből következik, hogy végig egyszerre tud szenvedélyes és tárgyilagos lenni. Talán ezt a szakmát, a dramaturgét nem is lehet másképp csinálni. Ez talán a dramaturg lét értelme. Fölfedezni, megtalálni a műveket. Megfejtetni a titkukat. Útra eresztetni őket. És újra visszafogadni. Esetleg kicsit szelvelgősnek tűnő kép, de a mulékony színházi pillanatból leginkább mégiscsak a drámai szöveg marad meg, melynek az értő megőrzésében az elemző is részes lehet. Nyomot hagy, hogy ezzel is segítse az író. Alázat és tudás kell ehhez.

És ez a kötet most lenyomat. Egy korszaké. Egy szenvedélyé. A lázadók helykereséséé.

És befejezésül engedtessek meg egy nem szorosan ide illő anekdota. Vagy mégis?

Nemrég ankét szerveződött a magyar dráma színházi műhelyeiről, a Katonáról, Kaposvárról, Debrecenről, a pécsi Harmadik Színházról stb. A beszélgetések közepén egyszer csak M. G. Radnóti Zsuzsához fordult: „Zsuzsa, maga a legfontosabb műhely mind közül. Nem emlékszem olyan drámára az elmúlt időkből, akárhol is mutatták be, amelyik meg ne fordult volna a Vígszínház dramaturgiáján.” (*Palatinus*)

LÓKÖS ILDIKÓ